

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פרק ט', א-יב

פסוקים א-יב מהווים סיכום וחימה לפולמוסו של קהלת עם עקרון החוקיות, שהחל בפרקים הקודמים. חתימה זו מאופיינת בריבוי פרטים על מנת שהעיקרון יובן. קהלת מביא רשימת פרטים, שהמכנה המשותף שלהם ברור ומובן בין מאליו ובין בזכות משפט הפתיחה המציין אותו. בפסקה זו חוזר קהלת ועוסק באופן נמרץ במוות. הפסקה הראשונה (ט', א-י), עוסקת בחוסר יכולתו של האדם להבין את החוקיות הא-להית ולפעול בהתאמה לה, הפסקה האחרונה (ט', יא-יב), מביעה באופן נחרץ את חוסר ההתאמה בין המעשה והתוצאה, בין עמל, כישרון ושכר. בתווך, בין שתי הפסקות שעוסקות במוות המשווה את הכול ומפרק את מתכונות החשיבה של החוקיות, מופיעה אסופת עצות.

1.

זָה רָע בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם [ג]
האבסורד שבמוות מומחש בפסקה הראשונה [א-ו] באמצעות 'קטלוג' שבו מפורטים חמשה צמדים [ב]. מה הרע? המהותי והאבסורדי המגולם בצמדים אלה, וכיצד הוא מהווה את שורש הרע בהתנהלות בני האדם בעולם [ג]?

2.

הפסקה השלישית [יא-יב] כוללת קטלוג נוסף המורכב מחמישה צמדים. בחנו את הצמדים הללו - במה הם נבדלים מהצמדים בפסקה הראשונה, ומהו טיב האבסורד הנוצר על ידי המוות שמומחש בהם? שימו לב להדגשה בפסקה זו על עניין ה'עת', ולדימוי בני האדם לציפורים ולדגים בפסוק יב.

3.

לָךְ אֶכֶל בְּשִׁמְחָה לַחֲמֶה וְיִשְׁתֶּה בְּלֶב טוֹב יַיִנְךָ...! [ז]
מהפסימיות העמוקה האופפת את הפסקה הראשונה, עובר קהלת בפסקה השנייה [ז-ו] במעבר חד אל חיוב החיים ואל הנחמה שהוא מוצא בהם. גם כאן כולל הקובץ חמשה חלקים [אכילה שתיה, בגדים, סיכה ואשה].

א | מה מאפיין את ארבע העצות הראשונות המפורטות כאן? בחנו את הזוג הראשון ואת הזוג השני ושימו לב להדגשה בכל זוג. ראו את **דברי ר"י קרא**: 'מאחר שאין מעשה ודעת וחשבון בשאול, אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך ולבוש בגדים נאים וסוך שמן לעדן את בשרך, **שאדם המתאבל אינו סך שמן**'.

ב | שיאה של הפסקה בעצה החמישית [ט] המפורטת מכולן. עקבו אחרי האזכור המודגש של ה'חיים' בפסוק זה, וחשבו כיצד מהווה כאן דווקא המוות בסיס לחיוב החיים. השוו בעיקר לפסוק ו, והתייחסו לאזכור ה'חלק' וה'אהבה' בשניהם. בחנו גם את חתימת הפסקה [י], ואת הניגוד בין המעשה בחיים ובמוות.

פרק ט', יג-י, כ

קובץ זה כולל אסופה ארוכה ומגוונת של אמירות בנוסח החכמה המסורתית. בעוד שבשני הקבצים הקודמים ערער קהלת את יכולתו של האדם לפעול באופן וודאי על בסיס עקרונות החוקיות, כעת הוא פונה להבהיר כיצד ובאיזה אופן על האדם להשתמש בהנחת החוקיות הטבעית וכיצד ובאיזה אופן עליו לקחת בחשבון את המעשה האלוהי הנסתר ממנו. באסופת אמירות החכמה בקובץ זה קהלת מבליט את כוחה של החכמה בלי להתעלם מגבולותיה. כל הפסוקים עוסקים בהיבטים שונים של חכמה וסכלות, וביניהם ניתן לזהות זיקות מילוליות ורציפות אסוציאטיבית. בפסוקים אלה קהלת מדבר על כוחה של החכמה מתוך מודעות עמוקה לסכנות שבה. ומופיעות בהם מילים מנחות משלושה שדות סמאנטיים: חכמה/סכלות; שלטון; דיבור.

4.

'עיר קְטַנָּה וְאֶנְשֵׁים בָּהּ מְעַט...': קהלת פותח בסיפור המהווה משל על עניין החכמה [ט', יג-יח]. השוו את הסיפור המתואר בדברי קהלת לפתגם הקצר במשלי **כ"א**, כב: 'עיר גְּבֻרִים עֲלֶיהָ חָכְם וַיִּרְדַּע עַל מְבַטְּחָהּ', בחנו את המסקנה החד משמעית של משלי ביחס לחכמה אל מול מסקנתו השונה והמורכבת של קהלת [ראו גם את פתגם החכמה בפסוק יז, הפער בינו ובין מסקנת קהלת בפסוק טז, המתבטא בהקשר המילה 'נשמעים' בשני הפסוקים]. פסקה זו מהווה דוגמא לאחד המאפיינים הבולטים של ספר קהלת: 'ספר קהלת דומה מאד לספרות החכמה הדידקטית מעשית [המיוצגת בספר משלי] המלמדת את האדם כיצד להתנהג בחיי היומיום למען יצליח במעשיו ויחיה חיי אושר, אולם הוא בא למתוח ביקורת על השקפותיה ותורותיה של ספרות זו...' [מ' פוקס, עולם התנ"ך].

5.

בהמשך הקובץ מופיעים פתגמים קצרים, שעניינם בעיקר בסכלות אל מול החכמה.

א | בפסוקים יב-טו מופיעים רצף של פתגמים העוסקים בהיבטים שונים של ההבדל בין החכם לכסיל, בעיקר בתחום הדיבור. בחנו את הפתגמים שבפסקה ואת רצף הניגודים בין החכם לכסיל, מהו העיקרון המודגם בהם ביחס בין המעשה לתוצאה?

ב | בפסוקים טז-יט מדבר קהלת על השפעתן הרחבה של החכמה והסכלות של ההנהגה על גורל ארצה. כיצד מאופיינת החכמה אל מול הסכלות בפסוקים אלה?

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

הרחבה - שירי סוף הדרך מאת לאה גולדברג

שירי סוף הדרך הם שלושה שירים שנכתבו על ידי המשוררת הישראלית לאה גולדברג. השירים עוסקים במחזור המוות והחיים ומתכתבים עם תפיסותיו של קהלת לגבי אלו.

שיר ראשון - הדרך

הִדְרָךְ יָפָה עַד מָאֵד - אָמַר הַנַּעַר.
הִדְרָךְ קִנְשָׁה עַד מָאֵד - אָמַר הָעֶלֶם.
הִדְרָךְ אָרְכָה עַד מָאֵד - אָמַר הַגָּבֵה.
יָשֵׁב הַזָּקֵן לְנוֹחַ בְּצַד הַדְרָךְ.

צוֹבְעָה הַשְּׁקִיעָה שִׁיבְתוּ בְּפֹז וְאֵדָם,
הַדְּשָׂא מִבְּהִיק לְרִגְלָיו בְּטַל-הָעָרֶב,
צְפוּר אַחֲרוֹנָה שֶׁל יוֹם מַעְלָיו מְזַמְּרֶת:
- הַתְּזַכֵּר מֵהַ יַפְתָּה, מֵהַ קָלְשֶׁתָּה, מֵהַ אָרְכָה הַדְרָךְ?

שיר שני - אמרת

אֲמַרְתִּי: יוֹם רוֹדֵף יוֹם וְלִילָה - לִילָה.
הִנֵּה יָמִים בָּאִים - בְּלִבָּךְ אֲמַרְתִּי.
וַתִּרְאֶה עֲרָבִים וּבִקְרִים פּוֹקְדִים חַלּוֹנִיךָ,
וַתֹּאמֶר: הֲלֹא אֵין חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ.

וְהִנֵּה אַתָּה בָּא בִּימִים, זָקֵנָתִי וְשִׁבְתִּי,
וְיָמֶיךָ סְפוּרִים וְיָקָר מִנִּינְךָ שְׁבַעֲתֶיךָ,
וַתַּדַּע: כָּל יוֹם אַחֲרוֹן תַּחַת הַשָּׁמַשׁ,
וַתַּדַּע: חֲדָשׁ כָּל יוֹם תַּחַת הַשָּׁמַשׁ.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

קהלת ט-י

שיר שלישי - תפילה

לְמַדְנִי, אֱלֹהֵי, בְּרַךְ וְהַתְּפִלָּל
עַל סוּד עֲלָה קִמְל, עַל נִגְה פְּרִי בְּנִשְׁל,
עַל הַחֲרוּת הַזְּאֵת: לְרֹאוֹת, לְחוּשׁ, לְנִשְׁמ,
לְדַעַת, לְיַחַל, לְהַכְשִׁל.

לִמַּד אֶת שְׁפֹתוֹתַי בְּרַכָּה וְשִׁיר הַלֵּל
בְּהַתְחַדֵּשׁ זְמַנְךָ עִם בְּקָר וְעַם לֵיל,
לְבַל יִהְיֶה יוֹמֵי הַיּוֹם כְּתַמּוֹל שְׁלִשׁוֹם.
לְבַל יִהְיֶה עָלַי יוֹמֵי הַרְגֵל.

ביאורי מילים

פרק ט

- (א) **גַּם אֶהְבֶּה גַּם שְׁנָאָה אֵין יוֹדַע הָאָדָם הַכֹּל לְפָנֶיהֶם:** גם עולמם הרגשי וסערות הנפש של בני האדם, סיבותיהם ועתידם, אינם ידועים וגלויים אפילו לחכמים.
- (ג) **וְגַם לֵב בְּנֵי הָאָדָם מְלֵא רָע וְהוֹלְלוֹת בְּלִבְכֶם בְּמִיָּהֶם וְאַחֲרָיו אֶל הַמֵּתִים:** הידיעה שהמוות יקרה לכל, ללא קשר למעשיו, גורמת לבני האדם להתהולל ולעשות רע בחייהם.
- (ד) **כִּי מִי אֲשֶׁר יַחְבֵּר אֶל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ בְּשָׁחוֹן:** מי שמצוי ומחובר לעולמם של החיים בטוח בעצמו.

פרק י

- (א) **זְבוּבֵי מוֹת יִבְאִישׁ יִבְיַע שְׁמֵן רוֹקַח יָקָר מִחֲכָמָה מְכַבּוֹד סְכָלוֹת מַעֲט:** זבוב מת מתסיס ומבאיש את ריחו של שמן מבושם אליו הוא נופל, והנמשל הוא שמעט סכלות עשויה לקלקל חכמה וכבוד רבים.
- (ג) **וְגַם בְּדַרְךָ כְּשֶׁסָּכַל הֵלֵךְ לָבוּ חֶסֶר וְאָמַר לְכָל סָכַל הוּא:** סכלותו של הסכל ההולך בדרך כאילו מכריזה עליו לעין כל.
- (ד) **אִם רוּחַ הַמוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עֲלֶיךָ מְקוֹמָךְ אֶל תַּנַּח כִּי מֵרַפָּא יִנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים:** עצה לאדם העומד לפני השליט, כאשר הוא כועס עליך אל תברח מפניו אלא תשכך את חמתו.
- (י) **אִם קֶהָה הַבְּרָזָל וְהוּא לֹא פָּנִים קִלְקַל וְחִילִים יִגְבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְּשִׁיר חֲכָמָה:**
- (יא) **אִם יִשְׁךָ הַנְּחֹשׁ בְּלוֹא לַחֵשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן:** כשם שהנחש לוחש ולבסוף נושך ומכיש, כך הסכל עשוי להזיק בלשונו.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555